

Chapter: 6

Q.1 विधानांचा योग्य क्रम लावा.

2

- 1 ब्राझीलमधील खालील राज्यांची नावे लोकसंख्येच्या वितरणानुसार चढत्या क्रमाने लिहा.
अॅमेझॉनस, अलाग्वास रिओ दी जनेरिओ, अलाग्वास, सावो पावलो, पॅराना.

Ans अॅमेझॉनस, पॅराना, अलाग्वास, सावो पावलो, रिओ दी जनेरिओ

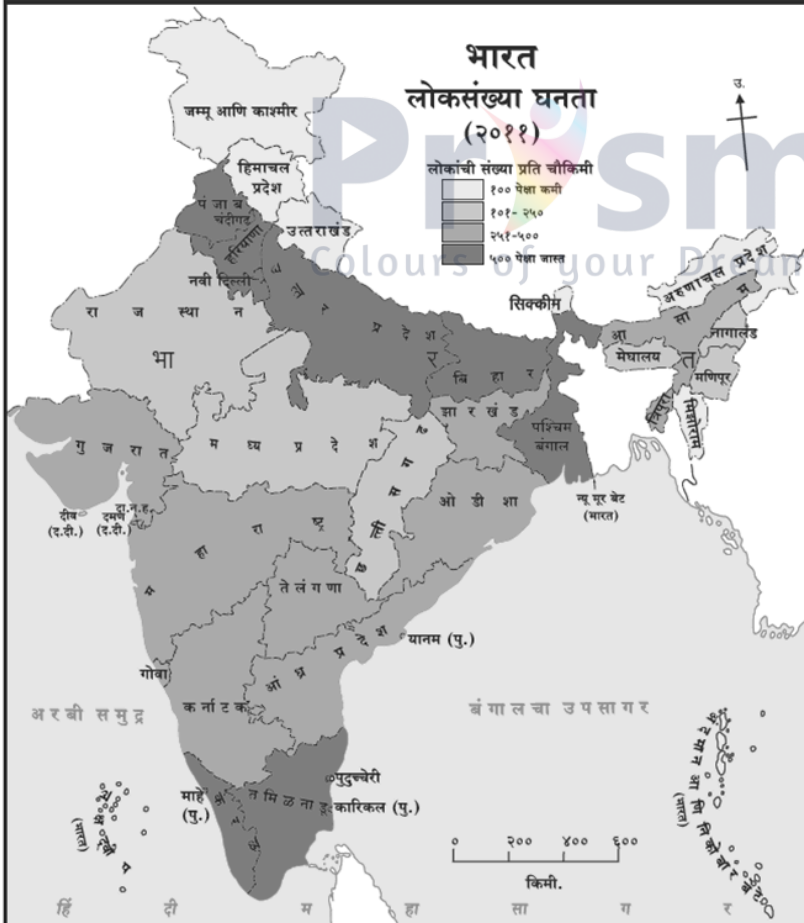
- 2 भारतातील खालील राज्यांची नावे लोकसंख्येच्या वितरणानुसार उतरत्या क्रमाने लिहा.
हिमाचल प्रदेश, उत्तरप्रदेश, अरुणाचल प्रदेश, मध्यप्रदेश, आंध्रप्रदेश

Ans उत्तरप्रदेश, मध्यप्रदेश, आंध्रप्रदेश, हिमाचल प्रदेश, अरुणाचल प्रदेश

Q.2 Extra Question (Not to use)

0

- 1 i. एक चौकिमी क्षेत्र दर्शवणाऱ्या 'अ' व 'आ' चौकोना मधील लोकसंख्येच्या घनता जास्त आहे.
ii. आकृती 'आ' मधील एक चिन्ह = १०० व्यक्ती असे प्रमाण असल्यास स्त्री पुरुष प्रमाण सांगा.
iii. आकृती 'आ' मधील लोकसंख्येच्या घनतेविषयी भाष्य करा

- Ans i. 'अ' चौकोनामधील लोकसंख्येची घनता कमी आहे., तर 'आ' चौकोनामधील लोकसंख्या घनता जास्त आहे.
ii. प्रति ८०० पुरुषामागे १००० स्त्रिया.
iii. आकृती 'आ' मधील लोकसंख्येची घनता जास्त आहे. जेव्हा एखाद्या प्रदेशात लोकसंख्या अधिक असते तेव्हा तेथे अनेक सामाजिक व आरोग्यविषयक समस्या निर्माण होतात. लोकांना मुलभूत सुविधा उपलब्ध होत नाही.

Q.3 खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा

1

- 1 लोकसंख्येवर परिणाम करणाऱ्या पुढील घटकांचे अनुकूल व प्रतिकूल अशा गटात वर्गीकरण करा.
सागरी सान्निध्य, रस्त्याची क्रमतरता, समशीतोष्ण हवामान, उदयोगधंद्यांची उणीव, नवीन शहरे आणि नगरे, उष्ण कटिबंधीय आर्द्र

वने, खनिजे, नीमशुष्क हवामान, शेतीस उपयुक्त जमीन.

Ans

सागरी सान्निध्य

समशीतोष्ण हवामान

अनुकूल : नवीन शहरे आणि नगरे
खनिजे

शेतीस उपयुक्त जमीन

उदयोगधंद्याची जाणीव

प्रतिकूल : उष्ण कटिबंधीय आर्द्र वने
निमशुष्क हवामान.

Q.4 चूक की बरोबर सांगा व चुकीची विधाने दुरुस्त करा.

5

1 भारतातील लोकांचे आयुर्मान कमी होत आहे.

Ans चूक - आरोग्यविषयक सुविधांमध्ये वाढ झाल्याने भारतातील लोकांचे आयुर्मान ही वाढले आहे.

2 भारतापेक्षा ब्राझीलमध्ये साक्षरतेचे प्रमाण जास्त आहे.

Ans भारतापेक्षा ब्राझीलमध्ये साक्षरतेचे प्रमाण जास्त आहे. - बरोबर

3 ब्राझीलमधील लोक ईशान्य भागापेक्षा आग्नेय भागात राहणे जास्त पसंत करतात.

Ans ब्राझीलमधील लोक ईशान्य भागापेक्षा आग्नेय भागात राहणे जास्त पसंत करतात. - चूक

4 ब्राझीलच्या पश्चिम भागात दाट लोकवस्ती आहे.

Ans चूक - ब्राझीलच्या पश्चिम भागात अँमेझॉन खोरे आहे. येथे लोकसंख्या विरळ आहे.

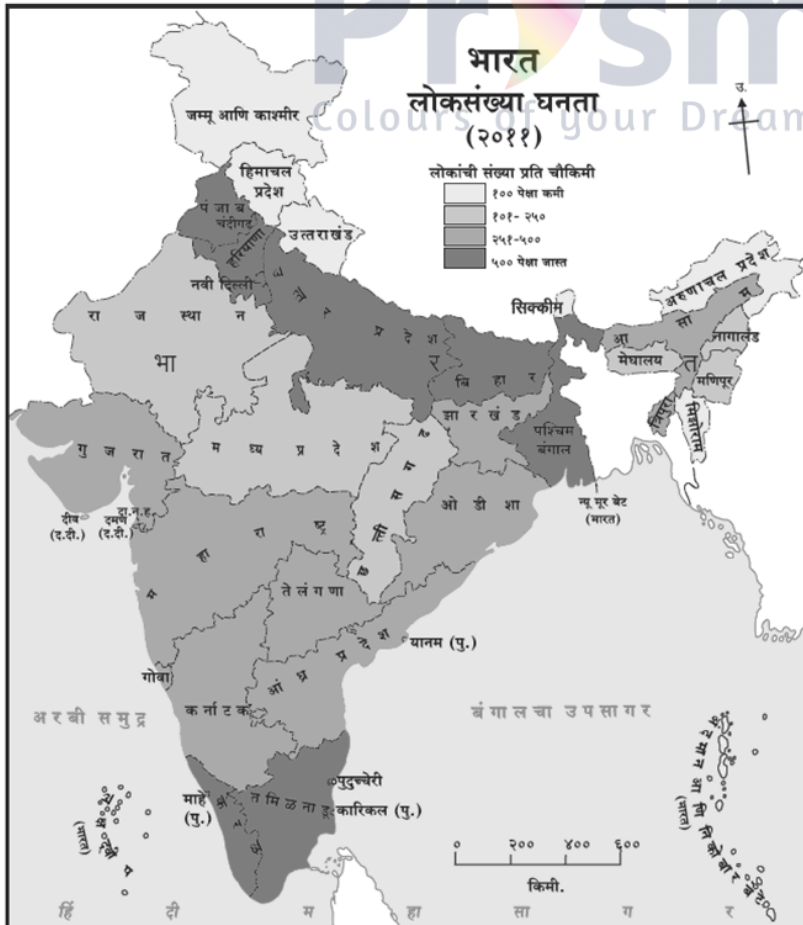
5 भारताच्या वायव्य भागात दाट लोकवस्ती आहे.

Ans चूक - भारताच्या वायव्य भाग हा वाळवंटी प्रदेश असल्याने लोकसंख्या विरळ आहे.

Q.5 नकाशावाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

4

1

(i) लोकसंख्येची सर्वाधिक घनता असलेले राज्ये कोणती?

(ii) लोकसंख्येची कमी घनता असलेले राज्ये कोणती?

(iii) राजस्थान राज्याची लोकसंख्या घनता किती आहे?

- (iv) प्रति चौ.कि.मी. 251 ते 500 घनता असलेल्या दोन राज्यांची नावे सांगा.
 (v) केरळ व तमिळनाडू राज्यांची लोकसंख्या घनता किती आहे?
 (vi) घनता दर्शविणारा नकाशाचा प्रकार ओळखा.

- Ans** (i) पंजाब, हरियाणा, उत्तरप्रदेश, बिहार, पश्चिम बंगाल.
 (ii) जम्मू आणि काश्मीर, हिमाचल प्रदेश, उत्तरप्रदेश, अरुणाचल प्रदेश, मिझोरम
 (iii) राजस्थानमधील लोकसंख्या घनता 101-250 प्रति चौ.कि.मी. आहे.
 (iv) गुजरात, महाराष्ट्र, कर्नाटक, आंध्र प्रदेश.
 (v) प्रति चौ.कि.मी 500 पेक्षा जास्त.
 (vi) क्षेत्रवर्णन नकाशा.

Q.6 भौगोलिक कारणे लिहा.

15

- 1** अॅमेझॉनस, नदीच्या खोऱ्यात लोकसंख्येचे वितरण विरळ आले.

- Ans** i. अॅमेझॉनस, नदीच्या खोऱ्यातील हवामान प्रतिकूल असून ते उष्ण व दमट आहे.
 ii. तेथील जास्त पर्जन्यमान, दुर्गमता व दाट वने यांमुळे मानवी वस्त्या निर्माण होण्यास मर्यादा पडतात.
 iii. त्या प्रदेशात अनेक विषारी कोटक आढळतात.

- 2** गंगेच्या खोऱ्यात लोकसंख्येचे वितरण दाट आहे.

- Ans** i. सुपीक जमीन, मैदानी प्रदेश, पाण्याची उपलब्धता असलेल्या या भागात अनेक शतकांपासून मानवी वस्ती स्थापित झालेली आढळते.
 ii. या भागामध्ये अनेक शेतीवर आधारित उद्योग व व्यापार यात वाढ झाली आहे.
 iii. उत्तम वाहतूक व दळवळणाच्या सुविधांमुळे गंगेच्या खोऱ्यात लोकसंख्येचे केंद्रीकरण झाले आहे

- 3** भारताच्या लोकसंख्येची सरासरी घनता जास्त आहे.

- Ans** i. पृथ्वीच्या एकूण भूभागापैकी केवळ २.४१ टक्के भूभाग भारताने व्यापला आहे.
 ii. याउलट, जगाच्या एकूण लोकसंख्येपैकी सुमारे १७.५ टक्के लोकसंख्या भारतात आढळते.
 iii. भारतात तुलनेने कमी भूभाग व तुलनेने अधिक लोकसंख्या आहे. त्यामुळे भारताच्या लोकसंख्येची सरासरी घनता जास्त आहे.

- 4** लोकसंख्या हे एक महत्त्वाचे संसाधन आहे.

- Ans** i. देशाच्या आर्थिक सामाजिक प्रगतीसाठी लोकसंख्या व तिची गुणवत्ता हे महत्त्वाचे घटक असतात.
 ii. जर तरुण वयोगट अधिक असेल तर कार्यशिल लोकसंख्येत वाढ होते.
 iii. कौशल्यपूर्ण कामगारांचा आर्थिक विकासासाठी वापर करता येऊ शकतो.

- 5** ब्राझीलच्या लोकसंख्येची घनता खूप कमी आहे.

- Ans** i. पृथ्वीच्या भूभागापैकी ५.६% भाग ब्राझीलने व्यापला आहे. फक्त २.७८% लोकसंख्या या देशात आहे.
 ii. त्यामुळे या देशात लोकसंख्येची सरासरी घनता २३ व्यक्ती प्रति चौकिमी एवढी आहे.
 iii. ब्राझीलच्या आलेखाचे निरीक्षण करता असे लक्षात येते की, लोकसंख्या वाढीचा दर कमी कमी होते असून पुढच्या दोन दशकात ब्राझीलची लोकसंख्या वाढण्याची शक्यता कमी आहे.

Q.7 सविस्तर उत्तरे लिहा.

8

- 1** लोकसंख्या वितरण व हवामान यांचा सहसंबंध उदाहरणे देऊन स्पष्ट करा.

- Ans** i. हवामानाचा लोकसंख्येचा वितरणावर प्रत्यक्षपणे परिणाम होतो.
 ii. उष्ण व दमट हवामान असलेल्या प्रदेशात लोकसंख्या कमी असते. उदा. अॅमेझॉन खोरे
 iii. निम शुष्क हवामान असलेल्या प्रदेशात सुद्धा लोकसंख्या कमी असते. कारण हवामान प्रतिकूल असते आणि तेथे पाण्याची टंचाई असते.
 उदा. वाळवंटीय व पर्जन्य छायेचा प्रदेश
 iv. उष्ण व दमट हवामान रोगांच्या संक्रमणावर प्रत्यक्षपणे परिणाम करत असून ते मानवी वस्तीवर परिणाम करते
 उदा. विषुववृत्तीय प्रदेश.
 v. समशीतोष्ण हवामान सर्वात आनंददायी हवामान आहे अशा प्रदेशात लोकसंख्या दाट असते. उदा. युरोप, ब्राझील मधील सावो पावलो
 vi. अधिक प्रतिकूल हवामान हे उष्ण व दमट आहे, व अधिक अनुकूल हवामान हे समशीतोष्ण हवामान आहे
 vii. आर्क्टिक व अंटार्क्टिक प्रदेशात हवामान कमाल असून तेथे मानवी वस्तीकरण शक्य नाही. त्याच प्रमाणे कॅनडा मध्ये सुद्धा ही स्थिती आहे. या ठिकाणी लोकसंख्या वितरण कमी आहे.

- 2** भारत व ब्राझील या देशांच्या लोकसंख्या विरणातील साम्य व फरक स्पष्ट करा.

Ans अ साम्य

- i. भारत व ब्राझील या दोन्ही देशातील लोकसंख्येचे वितरण असमान आहे.
 ii. सुपीक जमीन, मैदानी प्रदेश व उद्योगधंदे यामुळे लोकसंख्येची घनता अधिक आहे.

उदा. गंगेचा मैदानी प्रदेश व ब्राझिलचा पूर्व किनारपट्टीचा भाग.

iii. शुष्क वाळवंटी प्रदेश व जास्त पर्जन्यमान असलेल्या क्षेत्रात आहे. तसेच प्रतिकूल हवामान असलेल्या क्षेत्रात लोकसंख्येचे वितरण विरळ आहे.

उदा. भारतातील पर्वतीय व वाळवंटी प्रदेश आणि ब्राझीलमधील अॅमेझॉन, खोरे व ईशान्य किनारपट्टीचा प्रदेश.

ब फरक

i. भारत जगाच्या एकूण क्षेत्रा पैकी फक्त २.४१% भूक्षेत्र व्यापतो, परंतु जगाच्या एकूण लोकसंख्ये पैकी १७.५% लोकसंख्या भारतात आहे. तर पृथ्वीच्या भूभागापैकी ५.६% भाग ब्राझीलने व्यापला आहे. मात्र जगाच्या एकूण लोकसंख्येपैकी फक्त २.७८% लोकसंख्या या देशात आहे.

ii. भारताच्या लोकसंख्येची सरासरी घनता ३८२ व्यक्ती प्रति चौकिमी एवढी आहे, तर ब्राझीलची लोकसंख्येची सरासरी घनता फक्त २३ व्यक्ती प्रति चौकिमी आहे.

iii. लोकसंख्येच्या बाबतीत भारत हा जगातील दुस-या क्रमांकाचा देश आहे. तर ब्राझिलचा जगात पाचवा क्रमांक लागतो.

